

PROPAST ALEKSANDRIJE

Sve je krenulo od poplave. Februar 1914. godine bio je snegovit, proleće je zadocnilo, toplo vreme je stiglo kasno, ali naglo. Neobične bujice su bile u proleće na Severnoj Dvini i na Kami. Kružile su glasine da bujice vode ka velikom ratu. Zbog nečega su spominjali parobrod koji je potonuo sa ljudima na dalekom okeanu, govorili su da je to znak nadolazeće bede, iako je „Titanik“ potonuo još 1912. godine. A onda se Terek razlio.

Leto 1914. godine na Kavkazu bilo je istovremeno kišovito i vrelo. U planinama su se topili lednici, a u predgorjima se skupljala kišnica, potoci su narasli, rečice su prerastale u bujice, i sve se valjalo u Kaspije po koritu glavne reke što je tekla sa severnih prevoja. Dva-deset i osmog juna u Sarajevu, srpski gimnazijalac Gavrilo Princip ubio je naslednika austro-ugarskog prestola, nadvojvodu Franca Ferdinanda i njegovu ženu vojvotkinju Sofiju od Hoenberga. Obično samo kažu da je Gavrilo ubio nadvojvodu, a na ženu zaboravljaju. Ali nesrećna vojvotkinja je takođe bila ubijena. Terek je ključao i penušao se. Dvadeset i osmog jula Austrougarska je objavila rat Beogradu. Rusija je izjavila da neće dopustiti okupaciju Srbije. Prvog avgusta Nemačka je objavila rat Rusiji. Terek je besneo i potapao priobalje. U avgustu su počela ratna dejstva. Terek je probio obale i krenuo novim tokom.

Prethodno slično izlivanje na Tereku desilo se pre više od veka, 1812. godine. Tada je reka takođe probila staro korito i obrazovala novi tok, Borozdinovsku provalu. Na saniranje posledica poplave poslato je oko petsto zarobljenika iz Napoleonovog poljskog korpusa. Oni su bili Poljaci, ali lokalni stanovnici su sve Napoleonove vojnike zvali Francuzima, zato i do danas pišu o zarobljenim Francuzima u Kizljaru. Havarijski odredi su učvršćivali obale, nasipali bedeme, kanalima su razlivali vodu. Po završetku rata i radova zarobljenici su mogli da se vrate u domovinu. Ali neki su ostali u Kizljaru i okolnim stanicama. Od njih, dva Poljaka su dodeljena naselju Aleksandrija.

Godine 1914. nije bilo zarobljenika. A lokalno stanovništvo nije posvećivalo dovoljno pažnje borbi sa stihijom. Čak se ni štampa, ni njeni čitaoci nisu opijali člancima o poplavi kao ranije. Opijali su se drugim. Novine su bile pune patriotskih tekstova. Po celoj Rusiji se raspirivao patriotizam, podizao se ratni duh, pojačavala se mržnja prema večnim neprijateljima, Nemcima i Turcima, i negovala se ljubav prema braći Slovenima, koje je trebalo, kao i uvek, zaštititi. Od 30. jula je tekla mobilizacija, vojska se skupljala. Ljudima nije bilo do Tereka. A Terek je delom svoje bujične vode potopio komad zemlje osamdeset vrsta dugačak i četiri vrste širok. Poplavljene doline su brzo obrasle šašom.¹ Tako su počeli i da nazivaju novostvoreni krajolik – Kamiši.

Kamiši su bili složeni sistem jezera, rukavaca, plićaka i ostrva, i sve je bilo pokriveno gustim trščanicima. Čak ni meštani nisu potpuno uspeli da izuče geografiju Kamiša. Vojski

¹ Камыш (рус.) – šaš. (Prim. prev.)

bi bilo potpuno besmisleno da se tamo zavlāči. Begunci i mali odredi sad su mogli da se skrivaju u Kamišima bolje nego u planinama ili usnulim šumama.

U februaru 1919. godine, boljševici su napustili Kizljar. Jedanaesta i dvanaesta armija crvenih bile su potučene od Denjikinovih trupa, i kao armije prestale su da postoje. Ali ostali su razbežani crvenoarmejci, ostali su lokalni boljševici i simpatizeri sovjetske vlasti. Nisu imali gde da se povlače – regularnih četa Crvene armije nije bilo iza njih, u pozadini. Crveni su se stihijski skupljali u Kamišima. I preživljavali su, baveći se lovom i ribolovom.

A Kamiši su obilovali ribom. Rukavci i sitna jezercā postali su jazbine, gde se sama od sebe mrestila crna, rečna riba: som, šaran, deverika, bucov, linjak, grgeč, paklara, štuka. Som bi u barama brzo izrastao u takvo čudovište da je već napadao i pticu, gutao bi jaja i ptiće zajedno sa gnezdima. Hvatati ribu u plićacima bilo je lako. Lovili su štapom i udicom, udarali su zupcima i trozupcima, hvatali su mrežama, meredovima, čuvarkama. Takav rad u Kamišima su još dugo pre dolaska crvenih uredili lokalni krivolovci. Zato što su vode Tereka pripadale kozaštvu. Stranci nisu imali prava da love ribu u Tereku bez kupovine dozvole u stanici. Dobra ribolovišta pripadala su stanici Aleksandrija, koja je vladala Starim Terekom i uzimala je za sebe sav losos koji je išao iz Kaspija u gornje reke na mrest. Krivolov na reci i na Kaspijima strogo se kažnjavao. Ali iza Kamiša i pre revolucije nije bilo nadgledanja, zato su u Kamišima lovili ribu siromašni, stranci i deklasirani elementi. Nije nedostajalo ni vodenih ptica kao što su patka, divlja guska i kormoran. Partizani nisu gladovali. Mada im je nedostajalo hleba i druge civilizovane hrane.

Celo proleće crveni su se skupljali u Kamišima. A do leta su se pojavili komandiri, oformljen je štab, imali su komandu na jednom skrivenom kamiškom ostrvu, uspostavljene su veze sa rukovodstvom u Astrahanu, sa čečenskim boljševicima – Aslanbekom Šeripovim i Nikolajem Gikalom, a takođe i sa abrekom Abdul-Rašidom Isajevim.

Isajev je pod svojom komandom imao veliki konjički odred sa hiljadu i po sablji. Odred Isajeva, međutim, nije bio regularna vojna jedinica, već skupina slobodnih strelaca. Gorštaci su se skupljali u potrebnom broju za akcije, a posle akcije, ili usled pretnje od pravih bitaka, razilazili su se kućama. Jedna od ulica grada Groznog nazvana je po Abdul-Rašidu Isajevu: ostao je u istoriji poznat kao revolucionar i crveni komandant. Isajev je rođen u okolini naseobine Gojti, u mestašcu po imenu Jasa Beri Kotar, „koliba dece Jasine (Isine)“. Gojtinac je bio i komandant čečenske Crvene armije, Aslanbek Šeripov. Šeripov i Isajev su prijateljevali, Isajev je smatran za zamenika Šeripova, ali kao komandant sopstvenog abrečkog odreda imao je faktički veliku samostalnost.

U avgustu 1919. godine kamiška armija crvenih, „Kamišinci“, kako su počeli da ih zovu, odlučila je da pređe u aktivno stanje – zauzimanjem grada Kizljara. Dogovorili su se o zajedničkom napadu sa skupinom Isajeva. Po planu, Isajev je bio dužan da prođe stanicu Aleksandrijsku i hitno udari po Kizljaru sa istoka, a Kamišinci su išli na grad sa jugoistoka, kroz Karodonovku, glasnici su poslani u Novoglatkovsk. Računali su na unutrašnje snage ujedinjenog odreda Kamišinaca i Čečena i na to što se beli u Kizljaru nisu nadali drskom napadu. Kamišinci su pojačali odred Isajeva dvanaesticom iskusnih vojnika. Zajedničko upravljanje operacijom preuzeo je na sebe komandir Kamišinaca, Ivan Borisenko.

Pokret je zakazan za 7. avgust. Međutim u noć 6. na 7. avgust, glasnici odreda crvenih partizana videli su odsjaje vatri. Gorela je stanica Aleksandrijska. Partizani su se ujutro sreli

sa Čečenima na prelazu Bakil. Čečeni su nosili trofeje. Isajev je podelio Kamišincima njihov deo, zbog dvanaest partizana koji su učestvovali u prepadu. Ali odbio je da nastavi operaciju. Borisenko je pretpostavljao da će Isajev, brzo prošavši Aleksandrijsku, udariti na Kizljar. Ali Isajev je imao svoje ciljeve. Isajev je, koristeći se time što su krila i pozadina bili pokriveni moćnim partizanskim jedinicama, mirno opljačkao kozačku stanicu. Da napada Kizljar, on se od početka nije ni spremao. Borisenko je shvatio da su ga Čečeni prevarili. Ali ništa nije moglo da se uradi. Da kvari odnose sa Isajevim, a znači i sa Šeripovim, Borisenko nije hteo. Morao je da uzme svoj deo dobiti od prepada, a operaciju zauzimanja Kizljara da odloži. Isajev je podelio Kamišincima nagradu u novcu za prepad, Kamišinci su od tih para kupili hleb.

Opis trofeja, uzetih u stanici Aleksandrijskoj od abreka Isajeva, svedoči o dve stvari. Prvo, stanica je bila veoma bogata. Drugo, Čečeni su pokupili sve, izneli su, isterali i u potpunosti počistili. Sto pedeset hiljada pudova pšenice. Dvadeset hiljada grla stoke. Šeststo konja. Neutvrđena količina stvari, dragocenosti, novca.

U stanici je živelo skoro dve hiljade stanovnika, od toga znači da je bilo oko trista ili četrinsto domaćinstava. Šeststo konja su oterali Čečeni – znači u svakom domaćinstvu je bio po konj ili dva. A odveć su sami kozaci na sopstvenim ratnim konjima bili na frontu. Sto pedeset hiljada pudova pšenice. Ispada da je kozačko domaćinstvo imalo u svom ambaru do šest tona zrna žita! Dvadeset hiljada grla stoke – po deset grla na svakog stanovnika stanice. Čečeni su uzeli sve, do poslednje ćopave koze, ništa kozacima nisu ostavili.

Za svu istoriju čečenskog naroda od vremena Hazarskog kaganata pa do naših dana, zauzimanje stanice Aleksandrijske bila je najuspešnija vojna operacija, najslavniji prepad koji je doneo najveći plen. Nikada pre se to nije dogodilo. I nikada posle toga neće. Da se to čudo desilo dva veka ili hiljadu godina ranije opevali bi ga u pesmama, stvorili bi *Odiseju* i *Ilijadu*.

No stvarni ratni podvig Čečena nije bio velik. Troju-Aleksandriju branilo je tridesetak kozaka koji nisu stupili u Denjikinovu službu zbog starosti, ranjavanja i bolesti. Svi su pobijeni. Spominju čak tačan broj: trideset dva. Odred Isajeva, napomenimo, sastojao se od oko hiljadu i po abrečkih konjanika i bio je pojačan tucetom partizana. Snage ne da nisu bili podjednake, nego se nisu ni mogle porediti. Svi muškarci kozaci su bili ubijeni, i oni koji su pokušali da se suprotstave, i oni koji nisu mogli.

Istoriju o slomu Aleksandrijske upamtio sam u detinjstvu. Slike požara stoje pred mojim očima, bukvalno kao sećanje na prošli život ili sopstveni san. Mnogo puta mi je baba, Stepanida Ivanovna, pričala o propasti stanice. Onomad, u detinjstvu, upijao sam njene večernje pripovesti kao mit, poeziju i strašnu bajku. Tek sada sam našao istorijska podudaranja. Istina, pretpostavljam, da su se u sećanju moje bake u jedno slila dva događaja: prepad Čečena 6. avgusta 1919. godine i konačno crveno zauzimanje stanice u oktobru ili novembru iste godine. Ne može se biti pouzdano siguran u to šta se iz njene priče odnosilo na prepad Čečena, a šta na dolazak na vlast boljševika.

Crveni su na bakine oči, koja je tada bila još mala devojčica Stjoša, posekli njenog oca, kozaka Ivana Tiščenka. Posekli su ga pravo u krevetu. Ivana su teško ranjenog doveli sa fronta. Nije mogao da se podigne i uzme sablju u ruke. Crveni su provalili u kuću i posekli su kozaka kao što se seče kupus za turšiju. Da li su to bili Čečeni Isajeva ili drugi crveni koji su došli kasnije?

Baka je pričala da su crveni opljačkali crkvu, izneli ikone na pijacu i da su raspalili vatru, postavili lonce i počeli da kuvaju lubeničnu medovinu. Ali svi kotlovi su popustili, medovina

je potekla i vatre se ugasiše. To su sigurno morali biti Čečeni, zato što su upravo Čečeni Isajeva šestog avgusta spalili, uništili aleksandrijsku školu, staničnu upravu i crkvu. U jesen nikakve crkve u stanici više nije bilo, samo zgariste. Ali, sa druge strane, da kuvaju lubeničnu medovinu mogli su samo Rusi, Čečenima je to kulinarstvo bilo nepoznato. A i teško je zamisliti da su isajevci, brzo opljačkavši stanicu, našli vremena i želje da kuvaju lubenice.

Isajevljeva skupina je razorila stanicu i skoro polovinu domaćinstava – sto šezdeset pet domaćinstava sa trista sedamdeset devet objekata – spalila. Pri takvom obimu pljačke i uništavanja broj ljudskih žrtava izgleda začuđujuće mali. To je zato što su abreci ubijali samo kozake, samo muškarce. Žene i decu nisu dirali. Kozaka je u stanici bilo malo, najveći deo aleksandrijskih kozaka bio je na Astrahanskom frontu, u Denjikinovim četama. Čečeni su pošteđeli žene i decu. Inače mala Stjoša ne bi preživela. Kao i njen budući muž, Pavel Faraonov. I stotine drugih žena i dece.

Zašto Čečeni nisu ubijali decu i žene? Pre svega zato što abrecima nisu bila strana shvaćanja plemenitosti. Abreci su bili razbojnici, ali nisu bili dželati, i nisu bili sadisti. I još zato što su u vekovnom ratu kozaka sa gorštacima postojala nepisana pravila. Gorštaci su ubijali kozake – muškarce, ratnike. Zbog toga su kozaci tražili i ubijali gorštace – muškarce, abreke. Ako bi gorštaci posekli žene i decu u kozačkoj stanici, onda su mogli da očekuju da će kozaci, čim budu u stanju, početi da seku žene i decu u bilo kom aulu kog se domognu.

Istine radi treba reći da su nedugo pred pad stanice Aleksandrijske u istom tom građanskom ratu beli i kozaci uništili čečensko naselje Alhan-Jurt. Ali pre toga gorštaci su činili prepade na stanice. A još pre toga kozaci su razarali čečenska sela. Taj lanac se proteže u tako daleka vremena da je potpuno nemoguće ustanoviti ko je bio prvi, ko je prvi počeo – gorštaci ili kozaci? I ko ima više prava na osvetu.

Sa Aleksandrijskom je bilo svršeno. Tako se završila njena priča, započeta vekovima unazad. Godine 1825. selo Aleksandrija pridodato je kozačkim trupama, preimenovano je u stanicu Aleksandrijsku i svi stanovnici, pa i oni koji ranije nisu pripadali kozačkom sloju – nedavni doseljenici – bili su upisani u kozake. U kozake su, uzgred, upisali i dva Poljaka nastanjena u Aleksandriji posle zarobljavanja 1812. godine. Jedan od tih Poljaka, gord, ali siromašan plemić, vodio je poreklo od kneževa Nesvickih koji su potekli da li od Gedimina, ili pak Rjurika; u Poljsku se nije vratio zato što mu tamo ništa nije ostalo, osim dugova prema lokalnim jevrejskim finansijerima; začetnik je familije Jazovskih, a s njima u srodstvu je bila porodica Tiščenko, u kojoj se rodila moja baka. To nije ništa, zato što su Faraonovi, porodica mog dede, bili u srodstvu po ženskoj liniji sa nogajskim čingizidima, potomcima hana Ahmed-Gireja, koji danas nose prezime Džanibekov. Uglavnom, kozaštvo – to je odavno „zbor svih postradalih četa“; osim vitezova, begunaca i avanturista u kozake su se slivali ostaci nekada slavni, ali oslabljenih rodova, potomci i srodnici čuvenih dinastija, koji su zbog ovog ili onog razloga odstupili od generalne dinastičke linije, i drugi „kneževi vetra“.²

Selo Aleksandrija postojalo je još od početka 17. veka, a pre sela na tom istom mestu bila je naseobina Kopaj. Zbog toga su stanicu često nazivali i drugim imenom – Kopajska. Još pre u tim mestima je bio stari kozački trozidni gradić, a još ranije hazarski grad, moguće Semender. Početkom 20. veka, Aleksandrijska je bila u najvećem procvatu. Stanica je

---

² Naziv za dvorjane bezemljaše. (*Prim. prev.*)

postojala i posle poraza, čak i sada postoji. Ali pređašnju slavu i veličinu više nikada nije povratila.

Kad su kozaci saznali za prepad, napustili su Denjicina i vratili se kući. Ali umesto kuća našli su samo ruševine i zgarišta. Ostavši bez hleba, bez stoke, bez zaliha, Aleksandrijci su bili osuđeni na krajnju bedu. Da se osvete Čečenima, takođe nisu uspeli. Uskoro su crveni potpuno pobedili, mnogi beli kozaci iz Aleksandrijske su poginuli, neke su raskozačili i poslali daleko, a oni koji su ostali – živeli su tiho, pritisnuti svakodnevnim brigama.

Trijumf Isajeva je mnogo doprineo pobedi crvenih i jačanju sovjetske vlasti u Čečeniji. Značajan deo bande se odmah posle srećnog prepada, podelivši opljačkano, razišao kućama, ali sam Isajev je dobio na raspolaganje dobra sredstva i daleko više je bilo koristi od slave o njegovoj sreći, slave, koja je uz njega, ispred njega, stizala u čečenske aule i sela. Isajev je došao po nove regrute u Šali, najmnogoljudnije naselje u ravnici. Njegova agitacija je bila veoma privlačna. Govorio je da sovjetska vlast i Crvena armija pomažu da se na kraju opljačkaju i istrebe svi kozaci, i da evo već sad njegovi abreci vode po svojim domaćinstvima konje i krave, poklanjaju svojim ženama marame i zlatne minduše, i sve je nekažnjeno uzeto u kozačkoj stanici. Siromašna, polugladna i zla čečenska omladina veoma se zapalila i išla je pod zastave Isajeva i Šeripova. Ali imućnim Čečenima se to nije svidelo.

Na jednom skupu koji je sazvao Isajev istupio je moj pradeda po ocu, Magomedov Beti. Beti je bio oficir Divlje divizije, ratovao je, video je sveta, umeo je lepo da priča i koristio je autoritet kod Šalinaca. Beti je održao govor koji su mnogi upamtili, i šezdeset godina kasnije su postojali starci koji su mogli da ga prepričaju. Betijev govor je postao idejna platforma za partije nepriklanja-nikakvoj-partiji-i-iščekivanja-dok-se-sve-samo-od-sebe-uredi, koja je u potonjim složenim vremenima, od Građanskog rata između belih i crvenih do Drugog čečenskog rata, sa međunarodnim terorizmom, bila najuticajnija politička skupina u spokojnom trgovačkom Šaliju. Beti je ovako rekao: Rusija je suviše velika, Čečenija veoma mala. Cela Čečenija se može prejahati za nekoliko dana na lošem konju. Rusiju čak ni na dobrom konju ne možeš prejahati i za nekoliko godina. Rusi – to nisu samo kozaci. Iza kozaka ima još toliko Rusa da, kad bi i svaki dan sekli sve kozačke jurte, Rusija ih može svaki dan iznova naseljavati Rusima i čak da ne primeti gubitke u svom narodu. Čečenima je nemoguće da se bore sa Rusijom. Rusija ratuje sa Turcima i Nemcima. Pa čak ni Nemci ne mogu da pobede Rusiju. Da ste bar jednom videli ko su Nemci, koliko ih je, kakvo im je oružje i kako oni ratuju – i svejedno ne mogu da pobede Rusiju, ne bi ni pomislili da ratujete sa Rusijom. Čečeni ne mogu da uspostave sopstvenu vlast. Da su mogli – davno bi je uspostavili. Čečeni nikad nisu mogli da vladaju sobom, zato što ne mogu da uspostave sopstvenu vlast. Čečenima je uvek neko vladao. Vidite li tamo u onoj strani Germečuk? Tamo je živeo kabardinski knez, on je bio gospodar ovih zemalja, i Čečeni su mu bili podanici. Tatari, Persijanci, Turci su vladali Čečenima. Čak i Sjule!³ Sjule – i oni su uspeli da uspostave sopstvenu vlast i vladali su Čečenima! Pre nego što su nad Čečenima počeli da vladaju Rusi, nad njima su vladali Dagestanci. Ako neće da Čečenima vladaju Rusi, onda će nad Čečenima opet vladati Sjule. Da bi Čečeni uspostavili sopstvenu vlast, potrebno je da svi Čečeni priznaju jednog Čečena nad sobom kao svog kneza, a to nikad neće biti moguće,

---

³ Pogrdan čečenski naziv za Dagestance. (*Prim. prev.*)

samo ako se budući kalifa svekolikog muslimanskog sveta rodi u Čečeniji kao Čečen. Tek tada će Čečeni priznati nad sobom svog kneza. I to tek posle toga kada mu se svi ostali muslimani u celom svetu pokore. Dok takvog kalife ne bude, naš izbor nije između nezavisnosti i Rusa. Naš izbor je između vlasti Rusa i vlasti Dagestanaca. Ja biram vlast Rusa, zato što je Rusija veoma velika, sa Rusijom možemo videti i pobediti ceo svet, a Sjule će nas zauvek zaključati u ovim planinama i neće moći da nas ni od koga zaštite, zato što oni ni sami sebe ne mogu da zaštite. Sad Rusi među sobom ratuju za vlast. Rusi su sklonili belog cara i hoće da postave novog cara, crvenog. To je stvar Rusa. Beli, crveni, plavi, zeleni ili žuti – Rusi su svejedno Rusi. Nama je svejedno. Neka sređuju svoju vlast, a mi ćemo pričekat. Čak i da budemo ratovali, mi ništa nećemo promeniti. Nas je tako malo da naša vojska nikom neće pomoći, niti zasmetati. Svejedno će pobediti oni kojima Alah dozvoli da pobeđe. Ako poginemo u ovom ratu – biće to besmislena smrt. Ovo nije naš rat. Neka Rusi ratuju među sobom, neka oni rasprave ko je jači, i uspostave vlast. Za nas je svaka vlast Rusa ista. To je loša vlast. Ali vlast Sjula je još gora. Potčiniti se Rusima – to je neizbežnost. Potčiniti se Sjulama – to je sramota. Mi, ja i moji srodnici, mi nećemo ići nigde i ni za koga ratovali. Sedećemo kod kuće, pićemo kumis, jesti čurek⁴ i čekati. Sve sam rekao.

Zaista, među bliskim srodnicima Beti Magomadova ne nalazimo ni vatrenih crvenih, ni vatrenih belih. Mada je Betijev rođak po majci učestvovao u napadu na Aleksandrijsku. I to veoma nesrećno. Pri napadu je poginulo svega šest ili osam Čečena. Naš kuzen bio je jedan od nesrećnih abreka ubijenih od starih i bolesnih kozaka, koji su činili „garnizon“ stanice.

Sada, analizirajući govor svog pradede, ja mnogo šta u njemu počinjem da razumevam. Svoj polemički vrh oštice okrenuo je protiv „Sjula“. Taj loš, uvredljiv nadimak, kojim Čečeni mogu ponekad da nazivaju Avara i druge doseljenike iz Dagestana. Ali Beti ništa lično nije imao protiv dagestanskih naroda. Šalincima tog vremena je bilo jasno da Beti providno ukazuje na Uzuna-Hadžiju, Avarca po poreklu, koji je opet, kao nekad Šamil, na zemljama Čečenije i Dagestana uspostavljao emirat pod svojim rukovodstvom. Beti je smatrao da Čečeni ništa dobro nisu dobili sa Šamilom, a ni sa Uzun-Hadžijem se takođe neće usrećiti. Uzun-Hadži je bio saveznik Šeripova, Gikala i ostalih crvenih. A drugi, alternativni emir i imam, Nažmudin Gocinski, pozivao je na ratovanje na strani belih. Ali Gocinski je bio isto Avarac, kao i Uzun-Hadži, zato Beti nije video nikakvu razliku. Beti Magomadov je savetovao da se ne ratuje ni za koga, već da se čeka dok Rusi ne uspostave svoju vlast, i da se potčine Rusima, a ne „Sjulama“. Beti je, kao što se videlo, bio nacionalista, ali pragmatičnog karaktera.

Sa druge strane, Magomadovu je bilo lako da tako priča: pričekajmo i primimo tu vlast koju će poslati Alah. Zato što je samom Magomadovu Alah već poslao kako i na čemu da pričeka. Beti je po seoskim merilima bio dosta krupan zemljoposjednik. Imao je i konje, i stoku. I nije se moralo za konjima i stokom ići u prepade. Novac, vrednosti i druge kompaktne trofeje, Beti je takođe imao. Magomadov se nije iz službe vratio praznih ruku. Nakon što je Divlja divizija napustila front i pre nego što su se kao konjanici razišli po kućama, oni su, koristeći se revolucionim neredom, dobro opljačkali pozadinu i vojnu komoru. Beti Magomadov je u tim pljačkama aktivno učestvovao. A sad mu nije bilo potrebno, i on je mogao da čeka.

---

⁴ Presan hleb u vidu velikih lepinja koji se pravi na Kavkazu i u Centralnoj Aziji. (Prim. prev.)

Mnogi drugi to nisu mogli. Bilo je kod Čečena imućnih, ali u celini gledano Čečeni su živeli jadno. Posebno je omladina bila besposlena. Sinova je bilo mnogo, a rodne zemlje malo, veoma malo, a ne može se odlomiti komad za svakog. I stoke je bilo malo. I dobrog posla malo. A u službu, u radnike kod svog istog meštana u selu da se ide zbog socijalnih normi bilo je skoro nemoguće za mnoge „slobodnorodene uzden“.⁵ Ostalo je ili crći od gladi, ili pljačkati kozake.

Kozaci su živeli bogatije od Čečena. Kad je Šeripov govorio da su kozaci narod-spahija, narod-eksploatator, on je to, naravno, iskrivio. Kozaci nisu bili parazitirajući sloj, već su teško radili na svojoj zemlji. Ali oni su je bar imali, zemlju. A gorštacima je bila preko potrebna i zemlja, i komad vode i šume. A uz to nepismenost, religijski fanatizam, mračnjaštvo, nizak stepen tehnike i tehnologije, arhaičnost društvenih odnosa – sve je to stvaralo u čečenskom narodu rasprostranjeno siromaštvo. I bilo je oštro raslojavanje između veoma bogatih i svih ostalih. Otprilike kao sada. Ali tako je bio jak nacionalizam da sopstvene trutove Čečeni nisu videli kao klasne neprijatelje. Lik neprijatelja, i klasnog, i nacionalnog, i religioznog, za gorštaka je bio samo jedan – kozački.

U tragediji stanice Aleksandrijske, moje simpatije su na strani postradalih, ali abreke – Čečene, ja takođe mogu da razumem. Kozačka bogatstva su mamila. Tim pre što se radi o Aleksandrijskoj. Njenom bogatstvu su zavideli čak i drugi kozaci, i uzvodne stanice su korile Aleksandrije za pohlepan izlov ribe, i pašnjaci u stanici su bili najbolji, i vinogradi u inat dobri. Ali sad se sve svršilo i nije bilo čemu da se zavidi.

U celini, revoluciji i crvenom pokretu je koristila pljačka Aleksandrijske, kao što sam već govorio. Ali eto lično Isajevu i njegovom patronu Šeripovu sreću nije donela. Zahvaljujući resursima dobijenim od prepada, crveni Čečeni su uspeali da počnu veliku ofanzivu na bele. Desetog septembra Šeripov je sastavio proglas vojnicima u stanici Vozdviženskoj, zapravo, ultimatum. A sledećeg dana je poveo svoj odred u napad. Bitka je bila žestoka, trajala je osam sati, beli nisu izdržali i povukli su se u Grozni. Ali u toj bici 11. septembra, manje od mesec dana posle zauzimanja Aleksandrijske, sam Aslanbek Šeripov bio je ubijen. Njegov drug i zamenik, uticajni gospodar rata Abdul-Rašid Isajev, poginuo je, izgleda, dva dana kasnije, u bici sa belim garnizonom koji je zauzeo Šali. Šeripov i Isajev nisu doživeli potpun trijumf sovjetske vlasti. Mada, da nisu Šeripova i Isajeva ubili tako rano, u zenitu revolucione slave, sigurno bi kasnije bili pod represijama i onda ne bi nazivali njihovim imenima sela i ulice.

Vladimir Faraonov, moj praded, poginuo je negde na poljima Građanskog rata, boreći se na strani belih. Njegov sin, Pavel Vladimirovič, oženio se devojkom iz svoje stanice, Stepanidom Ivanovnom, čijeg oca su ili crveni Rusi, ili pak crveni Čečeni, posekli ranjenog u postelji. Izrodili su troje dece: dve kćeri i sina. Jedna od kćeri je bila Vera Pavlovna. Godine 1941. Pavel Faraonov je otišao iz stanice Aleksandrijske na front, i u septembru 1942. godine (prema drugim izvorima – u februaru 1943. godine) poginuo. Vera Pavlovna se udala za Šalinca, rodilo im se troje dece: dve kćeri i sin.

Beti Magomadov nikud nije išao da ratuje i dočekao je rusku sovjetsku vlast. Svom sinu Lom-Ali Magomadovu poručio je da se druži sa ruskom vlašću. Lom-Ali je poslušao i počeo je da se druži. Istina, morao je da promeni prezime. Iako Beti Magomadov nije istupao protiv

---

⁵ Uzden – feudalni sloj na Kavkazu. (Prim. prev.)

sovjetske vlasti, u spiskovima NKVD-a bio je upisan kao oficir, zemljoposjednik i državni radnika klasno strani element. Iz razloga belogardejskog porekla Lom-Alija nisu primili na radnički fakultet. Lom-Ali je tada promenio prezime u moje sadašnje. I upisao se na radnički fakultet, a uskoro je postao komunista i upao je u srednje upravnu nomenklaturu. Beti nije bio protiv promene prezimena svoga sina. Prezimena su ionako smislili Rusi. A u Šaliju i bez prezimena svi znaju ko je čiji. Kad je Lom-Ali odlučio da se ženi kozakinjom Antoninom Litvinovom iz Jermolovke, Beti je dao blagoslov. Lom-Ali i Antonina su izrodili troje dece, sve sinove. Posle iseljenja, Beti se pretvarao u jurodivog, što mu je i polazilo za rukom. On je vraćao, davao savete, izrađivao čarobne talismane i bio je ilegalni ideolog šalinske aristokratije. Beti je umro u Šaliju, u svojoj kući, u vreme mrsa nakon velikog muslimanskog bajramskog posta: pojeo je celo jagnje i dobio je zapetljalj creva. Starci su rekli da je to sveta smrt.

Ivan Borisenko, komandir kamišinskih partizana, koji je isplanirao operaciju zauzimanja Kizljara i pozvao bandu Isajeva na Aleksandrijsku stanicu, srećno je dočekao kraj Građanskog rata. Pokazao se kao čovek literarnih sposobnosti i u mirnodopsko vreme zapisao je svoje ratno i revolucionarno iskustvo. Pričaju da je 1930. godine kod nekog severnokavkaskog izdavača izašla njegova knjiga *Avanturisti Građanskog rata*, koja je navodno posle 1937. godine bila povučena iz svih knjižnih fondova i uništena, i zbog toga je danas nemoguće naći ijedan primerak. Ja mislim da te knjige prosto nije ni bilo. Zato što je 1930. godine u Rostovu na Donu izašla knjiga I. Borisenka *Sovjetske republike na Severnom Kavkazu u 1918. god.* Delo solidno, obimno, u dva toma. Na njega se i sada pozivaju u obaveznom poretku pisci monografija i disertacija na temu revolucije i Građanskog rata u regionu. U svom traktatu Borisenko mnogo pripoveda i o avanturistima, o crvenim komandantima i delatnicima revolucije i sovjetske vlasti koji su krenuli paklenim putem banditizma. Među takvima autor spominje Avtonomova, Sorokina, Zolotarjeva, Golubjeva, Konje, Kočubeja. Nažalost, hronološki okviri knjige ne obuhvataju šašno boravište crvenih partizana na čelu sa Ivanom Borisenkom i njegove odnose sa Isajevim. I o pustošenju stanice Aleksandrijske takođe nema ništa.

Ivan Borisenko je pao pod represije negde 1937. godine, zajedno sa svima, po delu Pepeljajeva, kao tajni zaverenik i belogardejski agent. Međutim, uspeo je da ostavi potomstvo, posebno sina, Petra Ivanoviča. Petar Borisenko nije poginuo, mada je njegov život potomka narodnog neprijatelja bio gorak. Porodica Borisenko je bila ponesena vetrom sovjetskih gradilišta u Lenjingrad. Tu je na svet došao sin Pera Borisenka, unuk Ivana Borisenka, po imenu Sergej. O Sergeju Borisenku mi skoro ništa nije poznato, osim da mu se rodilo dete, kćer, koju su nazvali Jana. Godine 2010. u Sankt Peterburgu oženio sam se Janom Sergejevnom, devojački Borisenko, praunukom kamiškog komandanta Ivana Borisenka. Godine 2012. rodila nam se kćer.

Ako bog da, hoću da doputujem sa svojom devojčicom kad poraste do stanice Aleksandrijske. Samo toliko. Da gledam kako teče Stari Terek. Da vidim šta je sad sa Kamišima. Da poslušam kako vetar sa Kaspija prebira viriće, zbijajući zrnca zrnca peska, a zatim ih raznosi jedno od drugog na razne strane bele suve stepe, da bi ih zatim možda nekad ponovo ujedinio u najčudnijim spojevima.

(Sa ruskog preveo **Milija Jovičić**)